CZU: 811.135.1`373.22:711.3(478-25)

IRAIDA CONDREA: CONTRIBUȚII LA VALORIFICAREA SPAȚIULUI CULTURAL URBAN

Aliona GRATI
Universitatea de Stat din Moldova
https://orcid.org/0000-0003-4289-2054

Rezumat: În acest articol ne propunem să evidențiem câteva contribuții ale doamnei Iraida Condrea la valorificarea spațiului cultural urban în cadrul Programului de Stat „Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii”, desfășurat între anii 2000 și 2023. Proiectul a întrunit specialiști din filologie, studiul artelor, istorie, biblioteconomie, turism și muzeologie, care au realizat lucrări cu caracter interdisciplinar, operând metode moderne pentru cercetarea spațiului urban și configurarea imaginilor reprezentative ale orașelor din Republica Moldova. Doamna Iraida Condrea a abordat aspecte sociolingvistice și interculturale ale spațiului urban, analizând felul în care se reflectă timpul și ideologia în microtoponimia urbană, în urbanonime, pe exemplele orașelor Chișinău și Bălți, alcătuind un traseu turistic care presupune vizitarea a cinci biserici din centrul istoric al orașului Chișinău și, mai ales, contribuind, cu propriile amintiri sau cu înregistrarea unor mărturii ale semenilor săi, la configurarea imaginii orașelor Chișinău și Bălți.
Cuvinte-cheie: *Iraida Condrea, spațiul urban, text urban, urbanonime, memoria orașelor, Chișinău, Bălți.*

Abstract: In this article, we aim to highlight some contributions of Ms. Iraida Condrea to the valorization of urban cultural space within the State Program "Culture of promoting the image of cities in the Republic of Moldova through art and mythopoetics", carried out between 2000 and 2023. The project brought together specialists in philology, art studies, history, library science, tourism and museology, who carried out interdisciplinary work, operating modern methods for researching urban space and configuring representative images of the cities of the Republic of Moldova. Ms. Iraida Condrea approached sociolinguistic and intercultural aspects of urban space, analyzing the way in which time and ideology are reflected in urban microtoponymy, in urbanonyms, using the examples of the cities of Chișinău and Bălți, creating a tourist route that involves visiting five churches in the historical center of Chișinău and, above all, contributing, with her own memories or by recording testimonies of her peers, to the configuration of the image of the cities of Chișinău and Bălți.
Key-words: *Iraida Condrea, urban space, urban text, urbanonym, memory of cities, Chișinău, Bălți.*

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar la Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară de la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova, doamna Iraida Condrea s-a manifestat în diverse discipline ale lingvisticii: gramatică, stilistică și cultivarea limbii, traducere literară, studiul textului, sociolingvistică, semiotică și pragmatică, onomastică. Titlurile articolelor și ale cărților publicate de domnia-sa (*Norma literară și uzul local*, 2001; *Comunicarea prin traducere*, 2001; *Traducerea din perspectivă semiotică*, 2006; *Studii de sociolingvistică*, 2007; *Curs de stilistică*, Chișinău: 2008; *E Timpul să vorbim corect*, 2014: *Sociolingvistica*, 2018; *Instrucția Blagocinului. Editie de text. Studiu introductiv*, 2019 etc.) conturează profilul unui savant cu variate preocupări și contribuții impresionante, inclusiv prin spectrul direcțiilor de cercetare lingvistică. Pornind de la principiile lingvisticii structuraliste

și al studiului limbii ca sistem autonom cu multiple relații interne, preocupările cercetătoarei înclină apoi, tot mai mult, spre dimensiunea externă a limbii, tratând chestiuni de la graniță cu etnologia, istoria, politica, ideologia, factorii instituționali, geografia, cultura etc. Drept una dintre dovezi stă lucrarea *Sociolingvistica* (2018), în care sunt abordate chestiuni tipice lingvisticii „externe”: de la geografia lingvistică, la politicile lingvistice. De menționat că, de mai mulți ani, doamna profesor Iraida Condrea este titularul unui curs universitar (*Identitate simbolică și comunicare interculturală*) de actualitate și extrem de important pentru pregătirea tinerilor cercetători care vor trebui să se orienteze în spațiul lingvisticii moderne occidentale.

În acest articol ne propunem să evidențiem câteva contribuții ale doamnei Iraida Condrea în cadrul Programului de Stat „Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii”, desfășurat între anii 2000 și 2023. Proiectul a întrunit specialiști din filologie, studiul artelor, istorie, biblioteconomie, turism și muzeologie, care au realizat lucrări cu caracter interdisciplinar, operând metode și urmând metodologii moderne pentru cercetarea spațiului urban și configurarea unor imagini reprezentative și avantajoase ale orașelor din Republica Moldova. Doamna Iraida Condrea și-a propus să abordeze aspecte sociolingvistice și interculturale ale spațiul urban. Rezultatele domniei-sale merită o atenție aparte.

Despre urbanonime, despre urmele timpului și ideologiei

În articolul *Timp și ideologie, reflectate în microtoponimia urbană* [1], doamna Iraida Condrea se raliază la cercetările umaniste occidentale de ultimă oră, legate de spațiu, în general, de spațiul citadin, în special. Instrumentele operaționale sunt de extracție sociolingvistică, semiotică, imagologie, studii culturale, geolingvistică, urbanism. E adevărat, între instrumentele *geolingvisticii*, disciplină care studia, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fenomenele lingvistice în răspândirea lor geografică, și *geopoetică* [2] sau *geocritică* [3], discipline ultramoderne, cucerind tot mai mult spațiu de cercetare a „textului urban”, este o cale lungă de subtilizare și împrumut reciproc de metode.

Sociolingvistica, semiotica, imagologia, studiile culturale, urbanismul, geopoetica și geocritica au adăugat nuanțe la cercetarea orașului ca *text urban*. Ideea conducătoare a acestor discipline este că spațiul urban are o *structură textuală,* adică poate fi abordat ca *text* (amintim aici de expresia lui Iuri Lotman „Orașul ca text”). Textul urban are o parte fizică *vizibilă* și o alta *ascunsă*, *imaginară*, *virtuală, ideală,* modelată de cultură, adică de ideologie, literatură, artă, filosofie etc. Acest text poate fi *coerent* din punctul de vedere al logicii gramaticale și poate avea *calități estetice*, capabile să producă *impresii și emoții estetice*. Prin urmare, poate fi „scris”, „citit”, „interpretat”, „comparat” etc.

În articolul său *Timp și ideologie, reflectate în microtoponimia urbană*, doamna Iraida Condrea vorbește despre un *cod semiotic specific* al spațiului/textului urban, pe care citadinii îl pot descifra, îl pot citi ca pe *o carte*, îl pot utiliza pentru a se orienta în *labirintul orașului*. Alte două sintagme care exprimă aceste abordări textualist-semiotice sunt „limbajul orașului” sau „lectură a orașului”.

Ca orice text actual scris și rescris „în palimpsest”, spațiul oricărui oraș conține diverse straturi informaționale despre viața citadinilor cu caracter istoric, politic, etnic, cultural, economic ș.a. Aceste informații s-au conservat în denumirile, căpătate de-a lungul timpului, de străzi, cartiere, piețe, parcuri, monumente, instituții, localuri, numeroase simboluri și imagini

vizuale, lingvistice, cognitive, onomastice. Sferele de cercetare lingvistică a denumirilor urbane sunt *antroponimia* (nume de persoane) și *toponimia* (nume de locuri). În prezent, susține cercetătoarea, se acordă multă atenție *urbanonimelor*, adică denumirilor obiectelor plasate în spațiul urban/orășenesc. Studiul urbanonimelor „contribuie la stabilirea etapelor de dezvoltare urbană, reflectă particularitățile social-economice, politice și culturale ale localității respective. *Cercetătorii* clasifică *urbanonimele* în câteva grupuri, cel mai mare fiind reprezentat de odonime (engl. *hodonym*, germ. *hodonym*, fr. *hodonyme*) – denumirile de obiecte urbane liniare (străzi, bulevarde, alei, stradele), *oronime* – denumiri ale unor părți din teritoriul orașului (microraioane, cartiere, cimitire, parcuri); *agronime* – denumirile de piețe agricole, de piețe-spații mari” [1, 18].

Doamna Iraida Condrea evidențiază cele două funcții ale urbanonimelor: *funcția primară, denotativă* a denumirilor, adică aceea de a facilita orientarea în spațiul urban și de a sistematiza gestionarea administrativă a acestuia, și *funcția secundară,* care se înscrie în domeniul simbolisticii și al diverselor conotații de ordin sociocultural, economic, identitar ș.a. Această funcție, deși secundară, este cu mult mai amplă, fiind determinată de factori caracteristici unei anumite ordini sociale.

Cele mai multe urbanonime au un caracter simbolic, reflectând realitățile și tendințele din diverse perioade și situații politice. Astfel, urbanonimele orașului Chișinău s-au modificat foarte mult după instaurarea puterii sovietice, căpătând un tot mai pronunțat caracter politic și ideologic, dezvoltând un amplu simbolism politic de sorginte sovietică, comunistă și totalitară. Urbanonimele Chișinăului s-au aglomerat cu numele lui Vladimir Ilici Lenin, cu nume de revoluționari, de conducători de partid, de eroi militari și ale altor personalități de origine rusă, înlocuind denumirile din perioada interbelică. Acestea s-au reflectat cu insistență în denumirile instituțiilor de învățământ superior (de pildă, „Кишиневский Государственный Университет имени В.И. Ленина”/*Universitatea de Stat din Chișinău (în numele lui) V.I. Lenin*), în denumirile bibliotecilor (Biblioteca de Stat „Nadejda Krupskaia”, actuala *Biblioteca Națională a Republicii Moldova*; Biblioteca orășenească „A. Jdanov”, actuala *Biblioteca municipală „B.P. Hasdeu”*; Biblioteca pentru copii „Alexandr Pușkin”, actuala *Biblioteca Națională pentru copii „Ion Creangă”*. Conform ediției enciclopedice în limba rusă din 1984, „Chișinău. Enciclopedie”, printre cele mai mari biblioteci din Chișinău se mai numărau Biblioteca „Mihail Lomonosov”, „Biblioteca Vl. Maiakovski”, „Biblioteca M.Iu. Lermontov”, „Biblioteca N.A. Nekrasov”. O singură instituție menționată în această enciclopedie purta numele unui scriitor autohton, „Biblioteca P. Darienco”), în cele ale parcurilor (parcul „V. Kuibîșev”, actualul *parc Alunelul*; „Parcul „A.S. Pușkin”, actualmente *Grădina Publică „Ștefan cel Mare”.* Actualul *Parc Valea Morilor* se numea „Центральный Парк Культуры и Отдыха имени Ленинского Комсомола (ЦПКО)”, adică *Parcul Central de Cultură și Odihnă „Komsomolul Leninist”* și „Lacul komsomolist”), în cele ale străzilor (*Drumul Viilor* se numea Новосибирская, *Valea Dicescu* era Красноярская, *Valeriu Cupcea* – Иркутская, *Cireșilor* – Томская ș.a.m.d.) Sunt de luat în seamă cuvintele-simboluri din denumirile instituțiilor, care reflectau diverse aspecte ale luptei pentru victoria revoluției/socialismului/comunismului (de pildă, „Piața Biruinței”, cinematografele „Biruința”, „Flacăra”, „Patria”, Fabrică de încălțăminte „Zorile”) [1, 17-20].

O altă filieră tematică de cercetare a urbanonimelor abordată de doamna Iraida Condrea constă în cercetarea expresiilor de coloratură locală/națională. În momentul în care Moscova a permis valorificarea aspectelor naționale (sub controlul partidului), urbanonimele au fost influențate de câteva fenomene („bizare”, în fond). Cercetătoarea vorbește, de pildă, de un

Fenomen „doina”, reflectat în denumirile: Capela corală „Doina”, restaurantul „Doina”., băutură alcoolică divin „Doina”, țigarete „Doina”, strada „Doina”, cimitirul Doina. Un alt *fenomen*, la fel de ciudat, a fost utilizarea *diminutivelor*. Drept consecință, au apărut denumiri „ciudate” de restaurante („Struguraș”, „Butoiaș”), de baruri („Nucușor”, „Focușor”), de cafenele („Aurica”, „Viorica”, „Guguță”, „Lăcrămioară”, „Porumbița”, „Prichindel”, „Fulgușor”), de grădinițe de copii („Prichindel”, „Izvoraș”, „Sălcioara”, „Lăstăraș”, „Căsuța buburuzei”), de reviste pentru părinți („Odoraș”), de mărci comerciale („Ionel”, firmă și magazin de confecții, „Franzeluța”, magazin și firmă de panificație, „Marița”, magazin de mărfuri pentru femei), de ansambluri artistice (ansamblul de dansuri populare „Mărțișor”, ansamblul folcloric „Tălăncuța”, orchestra de muzică populară „Fluieraș”). O adevărată „Parada diminutivelor”, precizează cu ironie durută cercetătoarea.

În momentul în care aceste denumiri s-au modificat, s-a produs o semiotică cu texte în palimpsest. Denumiri vechi rămân și astăzi în memoria colectivă, fiind utilizate în comunicarea orală a citadinilor ca mărci de identificare a unor spații, ca jaloane sigure pentru orientarea în oraș.

Despre itinerarele urbane ca modalități de prezentare a orașelor

O altă contribuție a doamnei Iraida Condrea la valorificarea spațiului urban este traseul turistic *Monumente ale culturii ecleziastice din centrul istoric al Chișinăului: trecerea lor prin timp* [4, 579-606]. Scopul acestei lucrări a fost prezentarea celor mai valoroase edificii ecleziastice din centrul istoric al Chișinăului din punct de vedere arhitectural, artistic, istoric și mitopoetic. Traseul planifică vizitarea a cinci biserici: 1. Biserica „Întâmpinarea Domnului” din campusul USM, str. M. Kogălniceanu, 67; 2. Catedrala „Sfânta Teodora de la Sihla”, str. Pușkin, 20-a; 3. Biserica „Sfântul Mare Mucenic Pantelimon”, str. Vlaicu Pârcălab, 44; 4. Biserica „Schimbarea la Față a Mântuitorului”, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 164-a; 5. Biserica „Sfântul Ierarh Nicolae”, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 190. Fiecare biserică, bineînțeles, are o istorie aparte pe care doamna Iraida Condrea a prezentat-o după o structură comună, menită să informeze asupra următoarelor aspecte aproximativ: 1. fondatori/ ctitori/ arhitecți și alte personalități care au contribuit la construirea bisericii; 2. detalii despre particularitățile și caracteristicile arhitecturale, despre decorul interior și picturile acestor lăcașe; 3. informații despre felul în care aceste edificii au trecut prin diverse perioade istorice – perioada țaristă, perioada interbelică, perioada sovietică și perioada contemporană, accentul fiind pus mai ales pe soarta lor în perioada sovietică, atunci când acestor clădiri li s-au atribuit alte destinații decât cea ecleziastică (ca muzee, săli de sport, discoteci ș.a.); 4. starea și importanța actuală a lăcașelor de cult, după ce au fost reîntoarse bisericii și credincioșilor în anii ’90, la care se adaugă un prețios compartiment privind orientarea în spațiul bisericii și cunoașterea principalelor icoane.

Valoarea acestui traseu se relevă inclusiv în experiențele pe care le-a avut doamna Iraida Condrea ca fost ghid, de lingvist, specializat în lexicologie, sociolingvistică etc., de filolog care a semnat lucrări de interpretare și analiză a textelor vechi cu caracter religios și, în genere, ca persoană erudită. Astfel că traseul turistic conține nu doar informațiile pe care le va rosti ghidul în timp ce își va conduce grupul prin aceste cinci biserici, ci și cunoștințe implicite importante pentru cultura acestei persoane. În ajutorul ghidului, sunt propuse un *Glosar* cu denumiri de elemente arhitecturale (Absidă, Altar, Ancadrament, Antimis, Asiză, Biserică, Capela, Catapeteasmă, Clopotniță, Cocoșnic, Criptă, Ctitor, Diacon, Episcop, Parohie, Ferecătură, Firidă,

Frescă, Heruvim, Hram, Iconostas, Naos, Pronaos etc.), denumiri de icoane (Oranta/Rugătoarea, Panakranta/Milostiva, Hodighitria/ Călăuzitoarea etc.), nume de apostoli și sfinți (Sfântul Pantelimon, Sfinții Martiri Brâncoveni), o sumă de informații privind *Caracteristicile generale ale bisericilor de stil bizantin* (inclusiv despre ordinea în care sunt plasate icoanele în bisericile ortodoxe) și despre *Tipuri iconografice în pictura bizantină* (Reprezentarea Mântuitorului în iconografie, Reprezentarea Sfintei Treimi, Îngerii, Tipurile de icoane ale Maicii Domnului). Lucrarea de prezentare a traseului turistic se încheie cu un *Dosar cu narațiuni suplimentare la conținutul traseului* conținând povești mai mult sau mai puțin reale, cu caracter istoric, poetic și mitologic, pe care ghidul le poate utiliza alternativ, în funcție de interesele grupului ghidat.

Despre memorie ca raportare la istoria orașelor

Merită citite și alte două materiale ale doamnei Iraida Condrea care relevă rolul memoriei în crearea imaginii orașelor noastre. Într-o lucrare despre memorie ca formă de raportare a oamenilor la trecutul istoric, Pierre Nora distinge un tip de memorie a modernității „naturală”, care apare atunci când „relațiile dintre oameni și trecutul lor sunt reconstruite prin simulări de primul grad ale memoriei naturale” [5, XVII-XLII]. În acest sens, dialogurile în care a fost implicată doamna Iraida Condrea ar putea servi lesne ca material pentru construirea și modelarea imaginilor orașelor Chișinău și Bălți după tipul „natural” invocat de cercetătorul francez, în măsura în care este vorba de o raportare la trecut încă vie, încă emoționantă.

În primul text, *Un dialog despre limba română din Basarabia* [6, 134-139; 135-141], doamna Iraida Condrea ia un interviu doamnei Tatiana Prodan, medic de profesie, originară din Chișinău, provenind dintr-o familie cultă şi înstărită. Ca martor ocular, Tatiana Prodan își amintește viața ei din perioada interbelică (elevă a liceului „Regina Maria”, apoi a liceului „Natalia Dadiani”), evocă aspecte importante ale vieții social-politice ale orașului, cum ar fi sistemul de învățământ interbelic, apoi trecerea la școala de tip sovietic, iar ulterior trecerea învățământului superior la limba română și la grafia latină, evenimente de importanță majoră, cum ar fi cedarea Basarabiei la 28 iunie, 1940, războiul, schimbările de regim și felul în care au trecut prin aceste evenimente și în care s-au format și au activat intelectualii basarabeni.

În cel de-al doilea text, *Ecourile spațiului bălțean în imaginarul băștinașilor și martorilor istoriei sale* [7, 288-300], intervievată este însăși doamna Iraida Condrea. Mai tânăra cercetătoare Rodica Gotca îi adresează întrebări „de la primele impresii, înregistrate cu ochi de copil, până la cele așezate pe retina unui matur”, care îi provoacă amintiri personale despre orașul Bălți. Înclin să dau un fragment mai extins aici nu doar pentru piesele alcătuind imaginarul colectiv, textul urban și imaginea orașului Bălți, ci și pentru harul de povestitoare al intervievatei:

„RG: Vă amintiți circumstanțele primelor vizite ale orașului Bălți? Ce imagini și situații a reușit să prindă ochiul și sufletul de copil?

IC: În primul rând, erau «impresiile de călătorie» – pe atunci nu exista transport public prin sate, lumea mergea kilometri buni pe jos până la vreo gară, ca să ia trenul și să ajungă la Bălți. Astfel că primele mele impresii au fost legate de gările feroviare – de la Mărăndeni, de la Florești, de la Gura Camencii și, bineînțeles, cele din Bălți – Gara mică, sau Pământeni, și Gara mare. Peste tot era mare aglomerație, nu se găseau scaune libere, iar lumea se înghesuia după bilete la niște ghișee mici, care erau mereu închise. În aceste gări se transmiteau prin difuzor

informații despre sosirea/plecarea trenurilor numai în limba rusă și vocea crainicului răsuna foarte autoritar, chiar amenințător, fiind reluată de ecoul puternic generat de sala vastă.

De gara de la Pământeni mă leagă una dintre cele mai emoționante amintiri ale copilăriei mele – revenirea rudelor noastre din Siberia și momentul în care mi-am văzut pentru prima dată bunicii, a căror lipsă am simțit-o până atunci atât de mult. În seara în care trebuiau să sosească ai noștri cu trenul, am plecat la gară, cu mama și cele două surori ale ei împreună cu soții. Era întuneric și frig, pe la începutul lunii martie, noi stăteam pe peron în lumina slabă a unor felinare și așteptam trenul. Când cineva a strigat „vine!”, toată lumea s-a agitat și s-a repezit spre marginea peronului. Atunci mama m-a dus lângă un stâlp mare puțin mai în spate și mi-a spus să stau acolo și nu cumva să mă mișc vreun pas! Aveam atunci vreo cinci ani, eram îmbodolită în haine groase și îmbrobodită cu o șalincă mare, legată la spate pe sub brațe. Am văzut cum intră în gară, cu scrâșnet și zângănit de roți, un tren lung, cu vagoane verzi, încetinindu-și mișcarea. Când s-a oprit, toți ai noștri s-au repezit la un vagon a cărui ușă s-a deschis și în prag a apărut tătuca, bunelul meu, pe care îl vedeam pentru prima dată – era înalt și zdravăn, într-un cojoc mare, cu căciulă de blană, iar în urma lui se vedea chipul bunicii, îmbrobodită cu un șal gros și îmbrăcată cu un palton cu guler înalt și voluminos – ei veneau din Siberia! Când i-au văzut, cele trei surori au început a plânge și a-i striga „tată!”, „mamă!”, iar când au coborât cu toții, cu încă o soră și un frate, cu multe bagaje voluminoase, au început îmbrățișările și sărutările, însoțite de exclamații de bucurie și de multe, multe lacrimi de fericire. De lângă stâlpul meu, urmăream și eu, cu ochii în lacrimi, ce se întâmplă pe peron, fără să mă mișc din loc, nu aveam voie! După ce s-au văzut și s-au îmbrățișat cu toții, ai noștri au luat bagajele și s-au pornit spre ieșirea de pe peron. Și deodată, cineva a strigat: „Stați, că avem și un copil aici!”. În acel moment, tot grupul s-a oprit și s-a întors ca la comandă cu fața spre mine. Mămuca a plesnit din palme, exclamând „Aracan de mine!”, iar bunelul s-a repezit și m-a luat în brațe, ridicându-mă sus-sus, ca să mă vadă toți. Au venit și ceilalți să mă sărute și să mă îmbrățișeze, dar eu m-am agățat de gâtul lui tătuca și-l țineam strâns din toate puterile mele. Așa m-a dus în brațe până acasă, la sora mamei unde ne-am oprit atunci. Și din acel moment, m-am simțit în sânul unei familii mari și iubitoare, în care mi-am trăit cele mai frumoase clipe ale copilăriei și adolescenței.

RG: Orașul Bălți „a gustat” din plin amarul anilor grei pe care i-a avut de dus sărmanul basarabean, în același jug cu satele și orașele sale. Despre formarea și deformarea Bălțiului ce vi se povestea/ce povestiți Dumneavoastră? Figura/imaginea orașului Bălți în poveștile spuse acasă? Care erau cele mai emblematice?

IC: Au fost mai multe narațiuni despre acest oraș. Primele pe care le-am surprins erau foarte neliniștitoare, dramatice. Prin ´52-´53 se vorbea în surdină despre bande de hoți, infractori, pușcăriași, care fuseseră eliberați din închisorile sovietice și mulți se adăposteau anume prin orașele periferice, ca Bălțiul. Se povestea cum l-au prădat pe cutare, cum jefuiau case, magazine, iar noi, copiii, eram avertizați să nu ieșim din ogradă ori să ne ducem singuri undeva, că pot să ne prindă bandiții.

În discuțiile celor adulți au început să pătrundă niște cuvinte, niște urbanonime, ale căror sens nu putea fi înțeles de cei din afara orașului; de exemplu, ca să fie indicat un spațiu urban unde locuia sau muncea cineva, se foloseau astfel de denumiri, ca „are casă la chirpicinâi”, „lucrează la selihozsnab sau la miasocombinat”; „a primit o locuință lângă vinoconiacinâi”, „autobuzul merge până la talciok” etc, dar și alte rusisme, de tipul „ocere” (rând, coadă la magazin), „stalovaia” (cantină), „kvartiră” (apartament), „obșejitie” (cămin), „kinò”. De

asemenea, denumirile de străzi erau toate rusești și se foloseau în manieră rusească «Miciurina», «Lenina», «Volodarscogo», «Pușkina», «Sverdlova» ș.a. Astfel orășenii încercau să-și arate superioritatea față de cei de la sat, care nu prea înțelegeau acest *sleng*, ci doar intuiau că desemnează o superioritate socială a orășenilor.

Existau pe atunci niște realități foarte specifice anume pentru spațiul urban, cu totul deosebit de cel rural, de unde veneau majoritatea locuitorilor. În primul rând, peste tot – pe străzi, la piață, în magazine – era foarte multă lume și multă îmbulzeală, nici vorbă de rând civilizat pe la magazine, cei din spate îi împingeau pe cei din față, lumea se certa, striga, copiii plângeau – cam așa era în perioada lipsurilor și a penuriei totale din anii ´50-´60.

O înghesuială de nedescris era la magazinele de pâine – se dădea doar câte o pâine de persoană, de aceea mulți își luau și copiii, ca să fie la număr, am fost și eu, cu mătușa mea, nu o singură dată în aceste învălmășeli.

Prin oraș circulau doar câteva autobuze pentru pasageri, extrem de aglomerate, și acestea trebuiau luate cu asalt. Pe străzi, pe trotuare era foarte multă lume, cu bagaje, cu copii, cărând ceva, de parcă avea loc o mare strămutare masivă dintr-un loc în altul. Și probabil că așa și era: în Bălți, pe la acea vreme, se deschideau mai multe întreprinderi mari, era nevoie de multe brațe de muncă și acestea veneau de prin sate; oamenii se făceau „orășeni” peste noapte, dar rămâneau tot cu deprinderile și modul de viață rural... Erau și oameni veniți de cine știe unde, mulți ruși, mulți militari.

Doar în centru se mai păstrau urme ale civilizației interbelice – erau mici prăvălii cu tot felul de obiecte „pentru orășeni” – parfumuri, mănuși de damă, ciorapi de mătase, magazine cu țesături, ateliere de croitorie, frizerii, chiar și o librărie cu o denumire stranie КОГИЗ (o abreviere din rusă). (...)

RG: În parcursul Dumneavoastră profesional și personal care este rolul spațiului bălțean? Ce loc ocupă orașul Bălți? Ce ecouri vă provoacă?

IC: Pentru mine orașul Bălți a fost, din copilărie, o oază de cultură, de experiențe și cunoștințe noi. Anume aici am descoperit lumea filmului, căci cinematografele aveau un repertoriu destul de bogat de filme pentru copii. M-au impresionat foarte mult filmele „Prinț și cerșetor”, „Cenușăreasa”, „Vagabondul” cu Raj Kapoor și multe altele. Pe atunci, în chioșcurile de ziare se vindeau cărți poștale și imagini cu artiștii de film cunoscuți, așa că eu aveam o colecție întreagă de asemenea fotografii, pe care le admiram. Totdeauna când veneam la Bălți aveam ceva de vizitat – mergeam la teatrul „Vasile Alecsandri”, neapărat la cinema, la bradul de Anul Nou, în parcul central, la librăria din centru (prin anii ´80 se deschisese o librărie foarte mare cu două etaje). Orașul Bălți devenea tot mai generos în ceea ce privește oferta culturală și asta mă bucura.

RG: Revenind la actualitate, ce ne puteți spune despre cum (re)găsiți chipul/spiritul/oamenii Bălțiului, când reveniți acum aici?

IC: În afară de familie, la Bălți am fost de nenumărate ori la Universitatea Alecu Russo, cu diverse ocazii. Prin anii 2000, când lucram la teza de doctor habilitat, am vizitat de mai multe ori biblioteca acestei instituții, care mi-a lăsat cele mai frumoase amintiri. Am găsit o serie de lucrări care mă interesau, dar și un spațiu foarte frumos și plăcut pentru lucru – o sală de lectură frumos amenajată, cu colțișoare discrete, cu multe flori, cu dicționare și altă literatură accesibilă pe rafturi deschise.

Am participat în repetate rânduri, cu rapoarte, la Conferințele științifice organizate de colegii de acolo. Una dintre cele mai memorabile manifestări a fost Conferința din 2001, consacrată marelui nostru compatriot Eugen Coșeriu. Atunci, împreună cu domnia-sa și cu toți participanții din Republica Moldova și din România, am vizitat satul de baștină al marelui lingvist, Mihăilenii. Toată stima și admirația pentru organizatorii acestei manifestări, în frunte cu distinsa Doamnă Maria Șleahtițchi.

Prin 2003, în calitate de profesor invitat de Catedra de Limbă Română, am ținut un curs de Semiotică lingvistică pentru studenții de la anul III.

Am avut totdeauna relații bune de colaborare cu regretata Eliza Botezatu, care, deși s-a mutat la Chișinău, făcea parte din cohorta intelectualilor de marcă bălțeni. Am înțeles că uneori mă identific și eu cu bălțenii filologi atât cu cei care s-au stabilit la Chișinău, cât și cu cei care au rămas la Bălți.

Ne-am întâlnit destul de des și am colaborat fie la manifestările științifice, fie în consiliile de susținere a doctoratelor, fie în diverse comisii de experți ș.a. cu dl prof. univ. Ion Manole, cu dl prof. univ. Gheorghe Popa, cu doamnele dr. conf. Valentina Prițcan, dr. conf. Elvira Guranda și cu alții, pe care îi numesc și eu, ca și Eugen Coșeriu, «bălțenii mei».” [7, 290-294].

Ambele dialoguri oferă date personale emoționante capabile să contribuie la cunoașterea sensibilă și inteligentă a orașului ca spațiul trăit „eroic” de către precursorii noștri.

Bineînțeles, faptele expuse în acest articol nu cuprind toate contribuțiile doamnei Iraida Condrea la valorificarea spațiului urban, dar ele dau seama într-o oarecare măsură de cultura personalității invocate. Grație acestei culturi, domnia-sa adaugă la povestea orașelor noastre ca spații culturale cu o identitate aparte.

BIBLIOGRAFIE

1. CONDREA, I. Timp și ideologie, reflectate în microtoponimia urbană. În: Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură”, nr. 2, 2024, p. 17-23.
2. Geopoetică, disciplină științifică, preocupare, de la sfârșitul secolului trecut, a unui grup de cercetători și artiști scoțieni, reprezentat de scriitorul Kenneth White, a de a exprima contactul sensibil și inteligent cu lumea orașului – ca spațiul trăit – prin intermediul limbajului folclorului, literaturii, artelor vizuale, muzică, arhitectură etc.
3. Geocritica este o ramură a criticii literare care cerceteează relația dintre literatură și spațiu. În 2005, francezul Bertrand Westphal, specialist în Teoria literaturii și literatură comparată, a pledat Pentru o abordare geocritică a textelor.
4. CONDREA, I. Monumente ale culturii ecleziastice din centrul istoric al Chișinăului: trecerea lor prin timp. În: Chișinău. Cultura promovării imaginii orașului. Coord. Aliona Grati și Diana Dementieva. Chișinău: Știința, 2023.
5. NORA P. Lex lieux de mémoire. Paris: Gallimard, 1984.
6. CONDREA, I., PRODAN T. Un dialog despre limba română din Basarabia, Partea I, în Dialogica 1/2023, p. 134-139; partea a II-a, în Dialogica, nr. 2/2023, p. 135-141.
7. GOTCA R., CONDREA, I. Ecourile spațiului bălțean în imaginarul băștinașilor și martorilor istoriei sale. În: Bălți. Cultura promovării orașului. Coord. Ludmila D. Cojocaru și Rodica Gotca. Chișinău: Știința, 2023.